

CRNA GORA

MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA
I TURIZMA

Prvi godišnji izvještaj o sprovođenju

MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA

u Crnoj Gori

Podgorica, decembar 2011. godine

SADRŽAJ

A. MILENIJUMSKI RAZVOJNI CILJEVI (MDGs)	2
a. 1. Uvod	2
a. 2. Proces pripreme izvještaja.....	3
a. 3. Struktura izvještaja.....	3
B. TRENDovi, STATUS, ZADACI I IZAZOVI	4
b.1. CILJ 1 SMANJITI RELATIVNO SIROMAŠTVO I DRUGE DIMENZIJE SIROMAŠTVA	4
b.2. CILJ 2 OSTVARITI UNIVERZALNO OSNOVNO OBRAZOVANJE	6
b.3. CILJ 3 UNAPRIJEDITI RODNU RAVNOPRAVNOST I POBOLJŠATI POLOŽAJ ŽENA.....	8
b.4.CILJ 4 SMANJENJE STOPE SMRTNOSTI DJECE	9
b.5. CILJ 5 UNAPRIJEDITI ZDRAVLJE MAJKI.....	10
b.6. CILJ 6 BORBA PROTIV HIV/AIDS, TUBERKULOZE I OSTALIH BOLESTI.....	11
b.7. CILJ 7 OBEZBIJEDITI ODRŽIVOST ŽIVOTNE SREDINE	12
b.8. CILJ 8 OBEZBIJEDITI GLOBALNO PARTNERSTVO ZA RAZVOJ	16
C. OPŠTI STEPEN SPROVEDENOSTI I PREPORUKE	17
c. 1. Preporuke	19

Na taj način, Crna Gora jasno demonstrira i potvrđuje opredjeljenje da u svoje nacionalne politike inkorporira obaveze preuzete međunarodnim dogovorima, inicijativama i deklaracijama.

A. MILENIJUMSKI RAZVOJNI CILJEVI (MDGs)

a.1. Uvod

Na zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (Milenijumski samit) 2000. godine, zemlje članice Ujedinjenih nacija prihvatile su "kolektivnu odgovornost za očuvanje principa ljudskog dostojanstva, ravnopravnosti i jednakosti na globalnom nivou." Samit je rezultirao definisanjem **osam vremenski ograničenih ciljeva i zadataka**, poznatih kao **Milenijumski razvojni ciljevi (MRC)**, za koje su se zemlje članice obavezale da ih **ostvare do 2015. godine**.

Dogovoreni osam ciljeva na globalnom nivou su:

1. **Iskorjenjivanje ekstremnog siromaštva i gladi,**
2. **Ostvarivanje univerzalnog osnovnog obrazovanja,**
3. **Ostvarivanje ravnopravnosti polova i osnaživanje položaja žena,**
4. **Smanjenje smrtnosti djece,**
5. **Poboljšanje zdravlja majki,**
6. **Borba protiv HIV/AIDS, malarije i drugih bolesti,**
7. **Obezbeđivanje ekološke stabilnosti i**
8. **Uspostavljanje globalnog partnerstva za razvoj.**

Milenijumski razvojni ciljevi predstavljaju ključne pokretače razvojne agende Ujedinjenih nacija, a njihovo dostizanje u predviđenim rokovima jednu od **najvažnijih obaveza** Crne Gore.

Kao članica UN-a, Crna Gora je preuzela odgovornosti za implementaciju razvojnih ciljeva, kao i obavezu izrade izvještaja koji koristi MRC-eve kao okvir za utvrđivanje postojećeg statusa razvoja. Kako bi ispunila ciljeve, Vlada Crne Gore je u julu 2010. godine usvojila **Srednjoročni izvještaj o dostizanju Milenijumskih razvojnih ciljeva Crne Gore**, koji opisuje aktuelnu situaciju, daje presjek stanja u osam oblasti i predstavlja putokaz za dalje sveobuhvatno djelovanje.

Srednjoročni izvještaj navodi tri strateška razvojna prioriteta u skladu sa kojim su definisani postavljeni ciljevi:

- a) implementacija principa održivog razvoja uz rast ekonomskih sloboda i jačanje uloge privatnog sektora;
- b) jačanje vladavine prava kao preduslova izgradnje modernih institucija parlamentarne demokratije i zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda; i
- c) poboljšanje životnog standarda ponudom kvalitetnijih javnih usluga kroz efikasne i održive sisteme obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite.

Izvještajem su definisana 44 indikatora za prvih sedam Milenijumskih ciljeva koji su specifični za Crnu Goru, u određenom stepenu još uvijek tranzicionu zemlju, koja je u potpunosti posvećena reformama u kontekstu evro-atlanskih integracija. Pored relevantnosti u odnosu na zadatke definisane u okviru Ciljeva, glavni kriterijum u izboru indikatora bilo je **postojanje pouzdane i uporedive statistike** koja će se regularno pratiti do 2015. godine. Ciljne vrijednosti definisane su ambiciozno, realno su dostižne, uz sprovođenje efikasnih politika, obezbjeđivanje tehničke i finansijske podrške i stalnu saradnju i partnerstva u okviru regionalnih i multilateralnih institucija i foruma.

a. 2. Proces pripreme izvještaja

Programom rada Vlade Crne Gore za 2011. godinu i u skladu sa zaključcima sa sjednice Vlade od 29. jula 2010. godine, predviđena je izrada **Prvog godišnjeg izvještaja o Milenijumskim razvojnim ciljevima u Crnoj Gori**. U cilju napretka sprovođenja Milenijumskih razvojnih ciljeva, Kancelarija za održivi razvoj, koja je od juna mjeseca integrisana u Ministarstvo održivog razvoja i turizma kao **Odjeljenje** za podršku Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, **koordinator je procesa i sprovođenja izrade godišnjeg izvještaja**.

U novembru 2011. godine formiran je **koordinacioni tim** za izradu Prvog godišnjeg izvještaja u čiji rad su bili uključeni **predstavnici sljedećih nadležnih državnih organa**:

- Ministarstvo rada i socijalnog staranja, 1 predstavnik,
- Ministarstvo prosvjete i sporta, 1 predstavnik,
- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, 1 predstavnik,
- Ministarstvo zdravlja, 2 predstavnika,
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma, 3 predstavnika,
- Ministarstvo ekonomije, 2 predstavnika,
- Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, 2 predstavnika,
- Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, 1 predstavnik,
- Zavod za statistiku (MONSTAT), 1 predstavnik.

Uloga koordinatora bila je da, na osnovu postojećih zvaničnih podataka u oblastima koje prati njihov resor i nakon konsultacija sa relevantnim stručnim institucijama, pripreme izbalansirani i zaokruženi prilog.

Koordinatori su imali obavezu da popune formulare (tabele) i sažetim komentarima daju objašnjenje **stepena implementacije svakog zadatka u okviru 8 ciljeva**, kao i da navedu **izazove za njihovo sprovođenje** u cilju upor-

edne analize sa nalazima Srednjoročnog izvještaja. Nalazi iz priloga koordinatora predstavljaju bazu na osnovu koje su napravljene **ocjene progressa o sprovođenju** Milenijskih razvojnih ciljeva.

a. 3. Struktura izvještaja

Prvi godišnji izvještaj Milenijskih razvojnih ciljeva u Crnoj Gori podijeljen je na tri glavne cjeline. **Dio A** daje osnovne informacije o Izvještaju i o procesu izrade Izvještaja. **Dio B** prezentira trendove, status, zadatke i izazove vezano za svaki milenijumski razvojni cilj pojedinačno, dok je **dio**

C je posvećen je preporukama za dalji rad.

Napomena: Svaki od ciljeva sadrži tabelu sa indikatorima i ciljanim vrijednostima koje su u odnosu na trend sprovođenja obilježene različitim bojama i to:

- **zelenom** bojom označene su mjere koje imaju **pozitivan** trend,
- **žutom** bojom označene su mjere koje imaju trend **bez promjene**,
- **crvenom** bojom označene su mjere koje imaju **negativan** trend.

B. TRENDVI, STATUS, ZADACI I IZAZOVI

b.1. CILJ 1 SMANJITI RELATIVNO SIROMAŠTVO I DRUGE DIMENZIJE SIROMAŠTVA

Indikatori	polazna godina	posmatrane vrijednosti								cilj u 2015.
		2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.		
Zadatak # 1 – Do 2015 g. smanjiti udio stanovništva koji živi ispod linije siromaštva za 50%										
1. Stopa siromaštva	2005.		11.2%	11.3%	8.0%	4.9%	6.8		5.6%	
2. Jaz siromaštva	2005.		2.1%	1.9%	1.4%	0.9%	1.4		0.9%	
3. Oštrina siromaštva	2005.		0.7%	0.6%	0.4%	0.3%	0.5		0.3%	
Zadatak # 2 – Do 2015 g. smanjiti nejednakost u distribuciji potrošnje										
4. Gini koeficijent	2005.		25.9%	24.4%	26.4%	25.3%	26.7		24%	
5. Odnos kvintilnih udjela	2005.		3.7	3.7	4.0	3.8	4.1		3.6	
Zadatak # 3 – Smanjiti regionalne razvojne razlike do 2015 g.										
a) Prepoloviti stopu siromaštva na sjeveru Crne Gore										
6. Stopa siromaštva na sjeveru	2006.			17.8%	14.0%	8.9%	13.2%		8.9%	
b) Prepoloviti stopu siromaštva u ruralnim oblastima										
7. Stopa siromaštva u ruralnim oblastima	2005.		16.5%	17.6%	12.0%	8.9%	14.8%		8.2%	
Zadatak # 4 – Smanjiti nezaposlenost na 9% do 2015 g.										
8. Stopa nezaposlenosti	2004.		27.7%	30.3%	29.6%	19.4%	16.8%	19.1%	19.7%	9%
9. Stopa nezaposlenosti prema polu	muškarci	2004.	23.6%	26.2%	29.1%	15.9%	15.9%	18.0%	18.9%	
	žene	2004.	33.0%	35.5%	30.1%	17.9%	17.9%	20.4%	20.7%	
10. Stopa dugoročne nezaposlenosti	2005.		22.7%	20.8%	11.8%	10.9%	13.2%	12.8%	7%	

Trenutno stanje i trendovi

Zadatak 1:

Ukupna stopa siromaštva u 2009. godini je **povećana**, kao i **dubina i oštrina siromaštva**. Udio lica u siromaštvu povećan je sa 4,9%, koliko je iznosio u 2008. godini na 6,8% u 2009. godini. Raspoloživi indikatori o kretanju

prosječnih zarada i potrošnje u 2009. godini pokazuju da je **povećanje stope siromaštva očekivani rezultat nepovoljnih globalnih ekonomskih i finansijskih kretanja**. **Jaz siromaštva**, kao indikator dubine siromaštva koji pokazuje prosječno odstupanje potrošnje siromašnih od linije siromaštva, **povećan je** sa 0,9% u 2008. godini na 1,4%

u 2009. godini,¹ dok se **oštrina siromaštva** sa ciljane 0.3% koja je bila ostvarena u 2008. godinu **povećala** na 0,5%.²

Zadatak 2:

Gini koeficijent pokazuje **rast** nejednakosti u Crnoj Gori u 2009. godini sa 25,3% na 26,7%. Gini koeficijent pokazuje da je **u ruralnim oblastima došlo do rasta nejednakosti u 2009. godini** u odnosu na 2008. godinu (sa 23,3% na 27,7%), dok je u istom periodu je zabilježen **pad** (iako ne značajan) **nejednakosti u urbanim oblastima** (sa 24,4% na 24,2%).

Između 2008. i 2009. godine smanjen je udio potrošnje 20% najsiromašnijeg stanovništva u ukupnoj potrošnji sa 9,5% na 9,2%. Suprotno tome, 20% najbogatijih je povećalo svoj udio u distribuciji ukupne potrošnje, sa 36,2% na 37,3%. U 2009. godini 20% najbogatijih imalo je potrošnju koja je za 4,1 puta veća od potrošnje 20% najsiromašnijih građana.

Zadatak 3:

Postoji **značajna razlika u obimu siromaštva** između sjevernog regiona i drugih djelova države. Stopa siroma-

- 1) Indikator pokazuje da bi za izbjavljenje iz siromaštva svih siromašnih društvo trebalo obezbijediti sredstva u visini 1,4% od linije siromaštva po svakom stanovniku i onda ta sredstva dodijeliti svakom siromašnom tačno u iznosu koji je dovoljan da njihova ukupna potrošnja dostigne liniju siromaštva.
- 2) Oštrina siromaštva mjeri relativno odstupanje potrošnje siromašnih od linije siromaštva, ali uzima u obzir i nejednakost među siromašnima jer se veći ponder u kalkulaciji daje najsiromašnijim licima, odnosno onima čija je potrošnja udaljenija od linije siromaštva. Procjene siromaštva su zasnovane na nacionalnoj apsolutnoj liniji siromaštva koja je dobijena u skladu sa metodologijom koju preporučuje Svjetska banka. Za procjene su korišćene iste metode i postupci u cijelom periodu 2006-2009. što obezbjeđuje dobru uporedivost rezultata tokom vremena i uočavanje glavnih trendova u siromaštvu.

štava u sjevernom regionu iznosila je 2009. godine 13,2%, što predstavlja povećanje od 4,3%. U tom regionu živi 30,3% stanovništva Crne Gore, dok 58,6% čini udio siromašnih. Stopa siromaštva u centralnom regionu iznosi 4,0%, a u južnom 4,4%.

U Crnoj Gori u seoskim oblastima živi 75,2% siromašnih pojedinaca, dok u gradskim oblastima živi 24,8%. Seosko stanovništvo se suočava sa većim rizikom od siromaštva u odnosu na gradsko stanovništvo. U seoskim oblastima stopa siromaštva u 2009. godini je iznosila 14,8%, dok je u Podgorici iznosila 4,0%, a u drugim urbanim oblastima 1,6%. U urbanim oblastima bez Podgorice rizik od siromaštva je skoro upola manji od prosjeka za Crnu Goru. 34,7% ukupnog stanovništva živi u seoskim oblastima, od čega udio siromašnih iznosi 75,2%.

U urbanim oblastima stopa siromaštva u 2009. godini je iznosila 2,6%, i **bila je višestruko manja nego u ruralnim oblastima** gdje je iznosila 14,8%.

Zadatak 4:

Na evidenciji Zavoda za zapošljavanje na dan 31. decembar 2010. godine nalazilo se 32.026 nezaposlenih lica (žena je bilo 14.353 ili 44,81%). U odnosu na 31.12.2009. godine (30.169 lica, a od toga 12.763 žene ili 45,95%) **broj nezaposlenih je povećan** za 1.857 lica ili za 6,16%. Stopa dugoročne nezaposlenosti, posmatrana kao odnos broja registrovanih nezaposlenih i aktivnog stanovništva, na dan 31. decembar 2010. godine je bila 12,8% (na isti dan prethodne godine 13,2%). Na evidenciji Zavoda se nalazi 7.647 lica ili 23,87% sa I i II stepenom obrazovanja (31.12.2009. godine 7.573 ili 25,1%). Nezaposlenih sa III, IV i V stepenom obrazovanja ima 19.173 ili 59,87% (31.12.2009. godine 18.016 ili 59,72%), a sa VI, VII i VIII stepenom obrazovanja ima 5.206 lica ili 16,26% (31.12.2009. godine 4.580 ili 15,18%).

Indikator	Polazna godina	Posmatrane vrijednosti								Cilj u 2015. godini
		2003/2004.	2004/2005.	2005/2006.	2006/2007.	2007/2008.	2008/2009.	2009/2010.	2010/2011.	
Zadatak # 1 – Ostvariti obuhvat djevojčica i dječaka predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem na nivou od 40% do 2015. godine										
1. Stopa upisa	2003.	28,99	28,96	29,05	26,55	30,93	31,12	32,74	35,72	40%
Dječaci	2003.	29,01	28,61	28,77	26,65	31,14	31,14	33,10	35,53	
Djevojčice	2003.	28,96	29,34	29,34	26,65	30,71	28,23	32,35	35,94	
Zadatak # 2 – Ostvariti 100% obuhvat osnovnim obrazovanjem i vaspitanjem za dječake i djevojčice do 2015. godine										
2. Stopa upisa	2003.	92,27	93,93	96,51	98,58	99,72	99,25	98,25	97,97	100%
Dječaci	2003.	92,39	93,94	96,84	98,78	99,78	99,87	98,87	98,17	
Djevojčice	2003.	92,15	93,91	96,15	98,37	99,65	98,58	97,59	97,76	
3. Stopa završetka	2003.	92,25	93,23	96,51	97,49	99,05	98,78	97,89	Još nije završena obrada	
Dječaci	2003.	92,47	93,20	96,72	97,79	99,28	99,11	98,57	-	
Djevojčice	2003.	92,02	93,25	96,29	97,18	98,81	98,43	97,16	-	
Zadatak # 3– smanjiti stopu nepismenih starijih od 10 godina na 1% do 2015. godine										
4. Stopa nepismenih ¹		1991.			2003.			2011.		
		5.9			2.35			Još nije završena obrada		1%

b.2. CILJ 2 OSTVARITI UNIVERZALNO OSNOVNO OB- RAZOVANJE

Trenutno stanje i trendovi

Zadatak 1:

U 2010. godini, nakon sprovedene zakonske procedure, Ministarstvo prosvjete i sporta izdalo je prve licence za rad za devet privatnih predškolskih ustanova. U školskoj 2010/2011. godini licencu za rad su dobile još tri privatne predškolske ustanove. Licenciranjem privatnih predškolskih ustanova ostvaruje se cilj većeg obuhvata djece predškolskim vaspitanje i obrazovanjem i jedinstvenog praćenja pružanja usluga na ovom nivou obrazovanja. U školskoj 2009/2010. godini u javnim predškolskim ustanovama je bilo 12.662 djece, u 2010/2011. godini 13.176, a ove, 2011/2012. godine je 14.340 djece, što znači da se **obuhvat djece iz godine u godinu povećava**. Obuhvat **djece sa posebnim obrazovnim potrebama**, takođe, **raste** i ova djeca se uspješno integrišu sa ostalom djecom u predškolskim vaspitnim jedinicama.

Uključivanje djece iz najosjetljivijih grupa, posebno djece romske populacije u Kampovima Konik I i II u Podgorici **nije na zadovoljavajućem nivou**, zbog nedostatka prostornih uslova u ovim naseljima za organizovanje predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U predškolskim ustanovama u šk. 2011/12. godini ima 93 djece iz porodica RAE populacije, kako domicilnih, tako i raseljenih i interno raseljenih lica.

Zadatak 2:

Broj upisanih učenika u I razred školske 2011/2012. godine je 7.441, što je za 0.5% više nego prethodne školske godine kada je u I razredu bilo 7.401 učenik. Ove školske godine upisano je 99,1% djece dorasle za upis u školu. Inkluzivnim obrazovanjem i vaspitanjem **za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama teži se povećanju obuhvata** ove djece i njihova veća uključenost u obrazovni sistem. U toku je proces transformacije posebnih ustanova u *resursne centre* od kojih će svaki razviti servise za podršku za konkretnu smetnju u razvoju, pružati vaspitno-obrazovnu, kadrovsku, stručnu i savjetodavnu pomoć djeci, nastavnicima i roditeljima, kao i svim drugima uključenim u rad i podršku ovoj djeci.

U protekloj deceniji, **porastao je broj djece RAE populacije obuhvaćene osnovnim obrazovanjem** i vaspitanjem. Školske 2011/2012. godine u osnovnim školama u Crnoj Gori je 1.582 učenika RAE populacije. Strategijom za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori predviđa se godišnji rast upisa ove djece u predškolske ustanove od 10%, kao i da se sva ona pohađaju osnovno obrazovanje.

Napuštanje školovanja se zapaža **među djecom RAE populacije**, a to se najčešće dešava zbog socio-ekonomskih razloga, a ponekad i tradicionalnih običaja (rano stupanje u brak).

Zadatak 3:

Podaci o pismenosti stanovništva sa posljednjeg popisa 2011. godine još uvijek **nijesu obrađeni i dostupni**.

Izazovi u sprovođenju cilja

Usvojena Strategija ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja (2010-2015) sa Akcionim planom, za svoj glavni **cilj ima povećanje obuhvata djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem**, posebno djece iz osjetljivih grupa. Planirano je da se to postigne putem proširivanja, adaptacije i izgradnje prostornih kapaciteta, kao i obezbjeđivanjem raznovrsnih i proširenih modela usluga ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Ekonomska kriza može znatno da uspori ostvarivanje zacrtanih ciljeva, posebno u planiranom proširenju kapaciteta predškolskih ustanova. Međutim, ukoliko se budu ostvarivale predviđene aktivnosti na povećanju obuhvata i proširenju usluga predškolskog vaspitanja i obrazovanja **realno je očekivati da planirani cilj da u 2015. godini predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem bude obuhvaćeno 40% djece u Crnoj Gori bude ostvaren**.

Prvi **ključni izazov stope upisa** i završetka obuhvata osnovnom obrazovanjem odnosi se na **djecu RAE populacije**. Nizak životni standard RAE populacije i brojni problemi u vezi sa njihovim statusom u društvu, čine da ova djeca rastu i razvijaju se u uslovima povećanog rizika. Jezičke barijere sa kojima se susrijeću raseljene i interno raseljene romske porodice između ostalog čine da je saradnja škole sa ovim porodicama otežana i često neefikasna.

Drugi ključni izazov stope upisa i završetka se odnosi na **djecu sa posebnim obrazovnim potrebama**. Komisija za usmjeravanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama, kao osnov za usmjeravanje, procjenjuje djetetov nivo razvoja, potencijal za učenje, lična svojstva, prepreke i otežavajuće faktore sredine. **Broj djece sa rješenjem o usmjeravanju** u ovom trenutku je **918**. Evidentno je da jedan broj djece sa posebnim obrazovnim potrebama još uvijek nije prošao proceduru usmjeravanja. Mogući razlozi su: nedovoljan protok informacija od nivoa rane detekcije i intervencije do sistema obrazovanja i vaspitanja.

Broj licenciranih ustanova za izvođenje **programa funkcionalnog opismenjavanja** i prilagođenog programa osnovne škole za odrasle se stalno povećava i sada ima šest takvih ustanova u Crnoj Gori. Podaci koji ukazuju na tendenciju značajnog smanjenja broja nepismenih i aktivnosti koje se preduzimaju na tom planu daju **realna očekivanja da će do 2015. godine broj nepismenih u Crnoj Gori biti manji od 1%**. Prvi izazov je **povećanje broja licenciranih ustanova** za izvođenja programa elementarnog funkcionalnog opismenjavanja i prilagođavanja programa osnovnog obrazovanja za odrasle. Drugi **izazov** je planirani **godišnji nivo finansijskih sredstava za finansiranje programa opismenjavanja** za sva zainteresovana lica.

indikatori	polazna godina	posmatrane vrijednosti								cilj u 2015.
		2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.		
Zadatak # 1 – Ekonomsko osnaživanje žena										
1. Stopa zaposlenosti žena	2004.	28.8	27.6	28.7	34.8	36.1	34.4	33.8	50.0	
2. Stopa nezaposlenosti žena	2004.	33.0	35.5	30.1	20.9	17.9	20.4	20.7	9.0	

b.3. CILJ 3 UNAPRIJEDITI RODNU RAVNOPRAVNOST I POBOLJŠATI POLOŽAJ ŽENA

Zadatak # 2 – Povećati učešće žena u izabranim organima vlasti na nacionalnom i lokalnom nivou													
indikatori	polazna godina	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	cilj u 2015
3. Procenat mjesta koje zauzimaju žene u Skupštini Crne Gore	2001.	10.39	10.39	10.67	10.67	13.33	9.88	11.11	11.11	11.11	11.11	11.11	30.0
4. Udio žena među ministrima/kama u Vladi Crne Gore (%)	2001.	0.0	0.0	12.5	12.5	12.5	12.5	0.0	0.0	5.8	5.8	5.8	30.0
5. Udio žena među gradonačelnicima/cama (%)	2001.	0.0	9.5	14.2	9.5	9.5	9.5	4.7	4.7	4.7	4.7	4.7	30.0
6. Udio žena među odbornicima/ama u skupštinama opština (%)	2001.	6.3	8.9	8.9	8.9	8.9	8.9	11.3	11.3	12.7			30.0

Trenutno stanje i trendovi

Zadatak 1:

Stopa zaposlenosti žena je 2009. godine bila 34.4% dok je u 2010. godini iznosila 33.8%. Ovaj podatak pokazuje smanjenje stope zaposlenosti žena. Stopa nezaposlenosti žena je iznosila 33% u 2004. godini dok je u 2010. godini iznosila 20.7%. Uočljivo je da se učešće žena u ukupnom broju nezaposlenih lica konstantno smanjuje.

Zadatak 2:

U višegodišnjem radu na polju osnaživanja žena i unaprjeđenja rodne ravnopravnosti, sproveden je niz aktivnosti i inicijativa za ostvarenje ovog cilja. Ključno, Skupština Crne Gore je u 2011. godini usvojila Zakon o izboru poslanika i odbornika kojim se po prvi put uvedi kvota na izbornim listama na nivou od 30% za pripadnike/ce manje zastupljenog pola. Povećanjem učešća žena na mjestima odlučivanja doći će i do promjene shvatanja uloge i mjesta žene u društvu i doprinijeće promjenama u svim navedenim oblastima u kojima je vidljiv neravnan položaj žena u Crnoj Gori.

Iako je u ovom trenutku izvjesno da zacrtani cilj neće biti dostignut, očekuje se da će u narednom periodu taj procenat značajno porasti upravo kao rezultat usvajanja novog Zakona.

Izazovi i opšta ocjena ostvarenja CILJA 3:

Kako bi se unaprijedila rodna ravnopravnosti, neophodno je i dalje raditi na eliminaciji predrasuda i stereotipa vezanih za jednakost polova u svim segmentima društva, kao i na dosljednoj primjeni zakonske regulative, uvođenju rodne ravnopravnosti u sve politike i programe kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou.

Što se tiče zapošljavanja, imajući u vidu sadašnji trend, nije realno očekivati da će stopa zaposlenosti žena dostići planiranih 50.0% do 2015. godine, pogotovo zbog globalne ekonomske krize, koja se negativno reflektuje i na privredne tokove u Crnoj Gori, ali je realno očekivati da će se značajno popraviti u odnosu na 2011. godinu.

Jedan od izazova sa kojim se treba suočiti su problemi restrikcija u zapošljavanju na svim nivoima zbog globalne ekonomske krize, a drugi su ograničene kreditne linije za pokretanje sopstvenih biznisa, što je ključni problem, naročito ženama, usljed nedostatka vlasništva nad nepokretnostima.

b.4.CILJ 4 SMANJENJE STOPE SMRTNOSTI DJECE

indikatori	polazna godina	posmatrane vrijednosti							cilj u 2015
		2004	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	
Zadatak # 1 – Smanjiti vrijednost pokazatelja na 8 umrle odojčadi na 1000 živorođene djece									
1.Stopa mortaliteta odojčadi (na 1000 živorođene djece)	2004.	7,8	9,5	11,0	7,4	7,5	5,7	6,7	7‰
2. Stopa mortaliteta djece do pet godina starosti (na 1000 živorođene djece)	2004.	9,5	11,1	12,1	8,7	8,2	6,0	7,5	8‰
Zadatak # 2 – Imunizacija sve djece do godinu dana starosti									
3. Udio jednogodišnjaka vakcinisanih protiv boginja	2004.	91,7	90,3	91,8	91,6	89,5	93,5		95%
4. Udio djece vakcinisane sa BCG, DTP, OPV i vakcinom protiv Hepatitisa B	2004.								
BCG		97,6	98	98,4	98,2	98,1	95,0		100%
DTP		95,1	94,6	92,8	93,1	96,1	83,6		97%
OPV		95,0	94,6	92,9	93,2	96,1	91,5		97%
Hepatitis B		91,3	91,4	92,5	91,6	94,8	87,3		97%
Zadatak # 3 – Smanjiti smrtnost djece od 0 – 4 godine uzrokovane nezgodama									
5. Broj nesrećnih slučajeva djece 0–4 godine sa smrtnim ishodom	2004.	2	2	2	3	1	0		< 2

Trenutno stanje i trendovi

Zadatak 1:

Postoje realne osnove da cilj 4 bude ostvaren. Kao što se tabelarnog prikaza vidi, vrijednosti indikatora u okviru Zadatka 1 u 2009. godini znatno su niže u odnosu na vrijednosti iz predhodnih godina, međutim, vrijednosti stope smrtnosti odojčadi i djece starosti do pet godina u 2010. godini su blago povećane u odnosu na 2009. godinu. Pogoršanje vrijednosti za indikatore iz Zadatka 1 vezano je za opštu ekonomsku situaciju u zemlji, primarno sa povećanjem stope nezaposlenosti.

Zadatak 2:

Do pada procenta vakcinacije je došlo usled promjene u izvještavanju o realizovanju vakcinacije. Naime, do 2009. godine (do kada nije počelo elektronsko evidentiranje vakcinisane djece) bilo je slučajeva da djeca nisu registrovana u domovima zdravlja usled čega su nastajale promjene u imeniocu obrasca za izračunavanje obuhvata vakcinacijom. Elektronsko evidentiranje omogućilo je precizno registrovanje sve novorođene djece i sve vakcinisane djece, što je uslovalo promjene u vrijednostima indikatora obuhvata svih vrsta vakcina.

Zadatak 3:

S obzirom na to da u 2009. godini nije bilo nesrećnih slučajeva djece 0-4 godine sa smrtnim ishodom, cilj je već postignut. U narednom periodu glavni zadatak i izazov biće da incidenca umiranja djece uzrokovane nezgodama ostane na postignutom nivou iz 2009. godine, tj. da nema smrtnosti uzrokovane povredama usled nezgoda.

Izazovi i opšta ocjena cilja 4:

Senzibilitet ovog Zadatka ukazuje, ne samo na mortalitet djece u starosnoj dobi 0 do 5 god, nego i na standard života u zemlji, organizaciju zdravstvene službe i brigu koja se pruža ženama u vezi sa trudnoćom, porođajem i postporođajnim periodom. Promjene u standardu života, mjenjenim kroz bruto nacionalni dohodak, eventualno, mogu predstavljati prepreku za buduću realizaciju Zadatka 1.

Izazov u ispunjenju Zadatka 2 je to što se evidencija sveobuhvatnosti vakcinacije odnosi samo na javno zdravstvene ustanove, a neophodno je uključiti i privatni sektor da bi prikaz sveobuhvatnosti vakcinacijom bio realan. Stoga, u budućnosti biće neophodno da se monitoring u oblasti vakcinacija poboljša.

b.5. CILJ 5 UNAPRIJEDITI ZDRAVLJE MAJKI

Indikatori	p o l a z n a godina	posmatrane vrijednosti						cilj u 2015.
		2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	
Zadatak # 1 – Održavati i unaprijediti reproduktivno zdravlje majki								
1. Stopa smrtnosti majki na 100,000 živorođene djece	2004.	0	0	0	12,76	0	0	10‰
2. Procenat porođaja kojima je prisustvovalo kvalifikovano medicinsko osoblje	2004.	99,6	99,9	100	100	100	100	100%

Trenutno stanje i trendovi

Zadatak 1:

Vrijednosti indikatora ukazuju da je Zadatak ostvaren i samim tim Cilj 5 je ostvaren u potpunosti. Navedene vrijednosti pokazatelj su da je zdravstvena služba uložila sve

napore i potencijale u cilju smanjenja rizika po zdravlje majke i odojčadi prilikom porođaja.

Izazovi i opšta ocjena cilja 5

Kod ovog cilja neophodno će u budućnosti biti da se održi postojeće stanje.

b.6. CILJ 6 BORBA PROTIV HIV/AIDS, TUBERKULOZE I OSTALIH BOLESTI

Indikatori	polazna godina	posmatrane vrijednosti						cilj u 2015.
		2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	
Zadatak # 1 – Zadržati nisku stopu prevalencije² HIV-a (između 0,01 – 0,02)								
1. Stopa novoregistrovanih slučajeva (u godini) HIV na 100,000 stanovnika	2004.	0,15	1.07	0.61	0.92	0.92	0.95	< 1
2. Stopa dobrovoljno testiranih na HIV	2004.	0.03	0.03	0.03	0.03	0.04	1.16	1
Zadatak # 2 – Smanjiti rasprostranjenost tuberkuloze do 2015. godine								
3. Stopa novoregistrovanih slučajeva od tuberkuloze na 100,000	2004.	26.7	27.4	27.3	24.5	20.7	19.6	< 20
4. Procenat oboljelih od multirezistentne tuberkuloze u odnosu na ukupan broj oboljelih od tuberkuloze	2004.		2.0	3.1	2.3	1.5	0.83	< 1
5. Stopa smrtnosti od TBC-a na 100 000 stanovnika	2004.	0.97	0.48	0.97	1.11	0.31	0.15	< 0,5
Zadatak # 3 – Smanjiti stopu smrtnosti od hroničnih nezaraznih bolesti u starosnoj grupi 0 – 64 godine								
6. Stopa smrtnosti od kardiovaskularnih bolesti (na 100,000 stanovnika)	2004.	479,61	499,35	548,38	532,78	490,61	509,23	< 400
7. Stopa smrtnosti od malignih tumora (na 100,000 stanovnika)	2004.	157,11	166,01	157,60	150,6	146,30	141,08	< 100

Trenutno stanje i trendovi

Zadatak 1:

Praćenjem indikatora Stopa novoregistrovanih slučajeva (u godini) HIV na 100,000 stanovnika dolazimo do zaključka da je cilj već postignut. Stopa dobrovoljno testiranih na HIV je niska u Crnoj Gori, ali novoformirana mreža savjetovaništa za dobrovoljno testiranje i savjetovanje je uticala na povećanje broja mladih koji dolaze u savjetovaništa radi savjetovanja i testiranja. Crna Gora je zemlja sa niskom prevalencijom i incidencom HIV-a tako da samo treba raditi na održavanju postojećeg stanja.

Zadatak 2:

Iz priloženih vrijednosti indikatora u okviru Zadatka 2, zapaža se da su vrijednosti u 2009. godini znatno niže u odnosu na predhodnu godinu, što je doprinijelo do toga da i ciljane vrijednosti za 2015. godinu već budu postignute.

Zadatak 3:

Stopa smrtnosti od kardiovaskularnih bolesti je vodeći uzrok umiranja i obolijevanja stanovništva u Crnoj Gori i uočava se blaga tendencija rasta broja umrlih od ovih oboljenja u 2009. godini. Uzrok obolijevanja od navedenih bolesti povezuje se sa načinom/stilom života, što ima neposrednu vezu, sa kako navikama i kulturom življenja, tako i sa trenutnom ekonomskom situacijom.

Izazovi i opšta ocjena CILJA 6

Dominantni uzroci smrtnosti stanovništva Crne Gore su bolesti kardiovaskularnog sistema i maligne neoplazme. Uzroci ovih oboljenja najčešće se povezuju sa stilom života, nezdravom ishranom, smanjenjem fizičkih aktivnosti. Jedan od načina dostizanja navedenog Zadatka je i ulaganje i dodatni naponi i finansijska sredstva u prevenciji i kontroli hroničnih nezaraznih bolesti, kao i intezivnije promo-

visanje zdravih stilova života.

Promjena stilova života je osnovna komponenta u smanjenju učešća smrtnih ishoda od kardiovaskularnih bolesti i malignih tumora u ukupnom mortalitetu. U tom smislu treba raditi na unapređivanju zdravstveno vaspitnih programa i omogućiti stanovništvu da prihvati ponašanje koje je u skladu sa zdravim stilovima života.

b.7. CILJ 7 OBEZBIJEDITI ODRŽIVOST ŽIVOTNE SREDINE

indikatori	polazna godina	posmatrane vrijednosti														cilj u 2015.	
		1990	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011		
Zadatak # 1 – Integrisati principe održivog razvoja u državne politike i programe i zaustaviti gubitak ekoloških resursa																	
1. Udio površina zaštićenih radi očuvanja biološkog diverziteta (%)	2003.					7,14	7,14	7,14	7,14	7,14	7,14	7,14	9,04	9,04	9,04		10%
2. Udio morskih ekosistema u ukupno zaštićenoj površini radi očuvanja biološkog diverziteta	2009												0	0	0		3%
3. Udio zemljišta pokrivenog šumama	2003								54 %		54%			54%	54%		54%
4. Broj prekoraca izmjerenih koncentracija PM10 u odnosu na granične vrijednosti i granice tolerancije za zaštitu zdravlja ljudi u Podgorici	2007											75	86	45	49	52	0
5. Antropogene emisije GHG gasova preračunate na ekvivalentni ugljen-dioksida po glavi stanovnika [t CO2 eq/ stanovniku]	1990	7,7					7,2							5,9			2015 2020 5,6 5,7
6. a. Energetski intenzitet (GIC/GDP)	2003			904.0	700.7		674.8	621.4	558.2	487.9	377.5	315.3	282.9				262.22
Energetski intenzitet (GIC/GDP) ³				903,35	700,71	735,91	674,71	621,10	494,95	472,96	363,67	356,78	279,88	316,39			262.22
6. b. Udio energije proizvedene u OIE u ukupnoj potrošnji (OIE) (% energija iz OIE/ ukupna potrošnja energije)	2005	23.89	26.96	23.29	25.5		23.11	30.33	25.72	24.44	19.58	22.18	26.21				27.72
Udio energije proizvedene u OIE u ukupnoj potrošnji (OIE) (% energija iz OIE/ ukupna potrošnja energije) ⁴				17,48	20,41	13,08	17,80	23,61	23,23	19,80	16,33	17,02	26,35	29,08			27.72
7. Step en antropogenog uticaja na kvalitet površinskih vodnih tijela	2000			24,8%									47,5%				2015 2020 15% 10%
Zadatak # 2 - Do 2015. godine umanjiti udio stanovništva bez pristupa vodi za piće i sanitarnim uslovima																	
8. Smanjiti gubitak na vodovodnoj mreži u urbanim naseljima	1998		36-80%						35-85 %	33-84 %	30-83 %	30-77%	30-77 %	30-77 %	32 -72%		30%
9. Procenat priključenosti na kanalizacionu mrežu u urbanim naseljima	2005								60%	60,5 %	61 %	63 %	65%	65%	65,5%		85%
10. Udio predičenih otpadnih voda u odnosu na ukupne količine vode u skladu sa nacionalnim propisima	2005								10%	11 %	15 %	17 %	18%	18%			60%

Trenutno stanje i trendovi

Zadatak 1:

Površina koju sada zauzimaju zaštićena područja iznosi 124,929 ha ili 9,04 %, što pokazuje da nije došlo do promjene u odnosu na podatke utvrđene za 2009. godinu. U toku su aktivnosti na proglašenju 2 regionalna parka kao i na izmjeni granica NP „Durmitor,“ kao i intezivnom usklađivanju nacionalnog sa evropskim zakonodavstvom, što će doprinijeti dostizanju cilja do 2015. godine.³

Što se tiče udjela **morskih ekosistema** u ukupno zaštićenoj površini radi očuvanja biološkog biodiverziteta, **podaci** navedeni za 2009. godinu su ostali **nepromijenjeni**. Međutim, u toku je procedura izrade Studije zaštite za marinsko zaštićeno područje Katič, čiji cilj je izrada Plana upravljanja za prvo pilot zaštićeno područje u moru u Crnoj Gori. Očekuje se da će Plan upravljanja zaštićenim područjem u moru „Katič“ biti sredstvo za razvoj osnovne metodologije za upravljanje zaštićenim područjima u moru u Crnoj Gori, i omogućiti da ciljevi zaštite prirode budu usaglašeni sa ciljevima održivog socio-ekonomskog razvoja.

Što se tiče **udjela zemljišta pokrivenog šumama** navedene **vrijednosti su u skladu sa planiranim**. Prema zvaničnim statističkim pokazateljima, šume i šumska zemljišta u Crnoj Gori zauzimaju površinu od 1381200 ha ili 54% (šume 45%, šumska zemljišta 9%). Konačan podatak biće poznat na osnovu Nacionalne inventure šuma polovinom 2012. godine.

Da bi se postigle zacrtane vrijednosti koncentracija PM10⁴ u odnosu na granične vrijednosti i granice tolerancije za zaštitu zdravlja ljudi u Podgorici, **neophodno je smanjiti emisije iz saobraćaja**. Imajući u vidu broj automobila i starost voznog parka nerealno je očekivati da će se situacija rapidno popraviti tokom naredne 4 godine, iako se zakonskom regulativom planira uvođenje standarda EURO V i EURO IV. Shodno gore navedenim komentarima **nije realno očekivati da se broj prekoračenja svede na nulu**.

Udio obnovljivih izvora enerhije (OIE) u ukupnoj potrošnji se planira Programom razvoja obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o energetici i nacionalnim ciljem za OIE, koji će za Crnu Goru iznositi **30 %**. U skladu sa dinamikom realizacije nacionalnog cilja usklađenom sa direktivom 2009/28/EC, a uzimajući u obzir planirane i tekuće projekte ovaj **cilj je ostvariv**.⁵

3) U toku je proces usvajanja izmjena i dopuna Zakona o zaštiti prirode.

4) Napomena: Koncentracije PM10 u odnosu na granične vrijednosti i granice tolerancije za zaštitu zdravlja ljudi u Podgorici određuju po nacionalnom i EU zakonodavstvu. Po nacionalnom zakonodavstvu, tokom 2010. godine jednom je prekoračena srednja dnevna granična vrijednost, dok je do 01. novembra 2011. godine bilo 16 prekoračenja. Sa druge strane, shodno EU zakonodavstvu, tokom 2010. godine bila 42 prekoračenja, a tokom 2011. godine do 01. novembra bilo je 59 prekoračenja (preko 50mikrograma/m3).

5) Podaci Sektora energetike Ministarstva ekonomije dati su u zelenom polju % su računati na osnovu podataka iz

Otežano je praćenje energetskeg intenziteta prema ukupnoj potrošnji energije, s obzirom na to da energetske bilansi nijesu dovoljno precizno definisani kako bi omogućili praćenje potrošnje po svim energentima koji se koriste u Crnoj Gori, a i usled ekonomske krize, projekcije BDP ne mogu biti dovoljno precizne da dozvole adekvatnu projekciju vrijednosti za 2015. godinu.⁶ Imajući u vidu da indikator *Energetski intenzitet* mjeri i veliku potrošnju energije u Kombinat aluminijuma Podgorice (KAP), možda treba razmisliti o njegovoj relevantnosti kao indikatora povećanja energetske efikasnosti.

Zadatak 2:

U proteklom periodu zabilježen je **pozitivan trend smanjenja gubitaka u mreži**, naročito u opštinama primorskog regiona, što je uglavnom rezultat realizacije projekta sanacije gubitaka u mreži kao i unaprjeđivanja monitoringa. Međutim, i pored ovog napretka, **ciljanu vrijednosti** za smanjenje gubitaka na vodovodnoj mreži u urbanim naseljima **je moguće ostvariti na nivou pojedinih opština, ali ne i na nivou države**.

Slično prethodnom trendu, zadate vrijednosti **procenata priključenosti na kanalizacionu mrežu u urbanim naseljima** za 2015. godinu je **moguće ostvariti na nivou većine opština** u Crnoj Gori, naročito onih u kojima će se graditi postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, **ali ne i u svim opštinama**.

S obzirom na planiranu dinamiku izgradnje postrojenja za **prečišćavanje otpadnih voda** u opštinama Nikšić, Herceg Novi, Bar, Cetinje, Pljevlja i dr, **moguće je postići zacrtane vrijednosti** za udio prečišćenih otpadnih voda u odnosu na ukupne količine vode u skladu sa nacionalnim propisima.

Izazovi i opšta ocjena cilja 7

Iz gore navedenih podataka se vidi da su mogućnosti ostvarenja predviđenih vrijednosti za pojedine indikatore različite i da je u narednom periodu nužno da se stvore adekvatni uslovi za ostvarivanje cilja koji podrazumijeva obezbjeđenje održivosti životne sredine do 2015. godine.

Dok nema prepreka za ostvarivanje predviđenih vrijednosti za 2015. godinu po pitanju udjela zemljišta pokrivenog šumama, **za ostvarivanje Cilja 1 u domenu životne**

postojeće Startegije razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine i MONSTAT zvaničnih podataka.

6) U toku su projekti koji se realizuju u saradnji sa Republikom Slovenijom, Energetskim Institutom Hrvoje Požar iz Hrvatske i Energetskom zajednicom za pripremu energetske statistike i energetske bilansa, kojima bi se objektivnije i preciznije pratila potrošnja i proizvodnja energije u Crnoj Gori i time preciznije izračunao energetski intenzitet. Ovaj projekat se zasniva na “top-down” pristupu. Takođe, u toku je priprema proračuna na principu “bottom-up” metodologije za praćenje finalne energetske potrošnje, čime će se obezbjeđiti objektivna podloga za preciznije izračunavanje indikatora energetskeg intenziteta.

sredine, ključni izazov je implementacija relevantnih multilateralnih sporazuma, naročito Konvencije o biološkoj raznovrsnosti Ujedinjenih nacija, kao i uspostavljanje ekološke mreže Natura 2000. Zaštita životne sredine obale i mora Crne Gore je ključna za održivi razvoj zemlje i u skladu je sa Deklaracijom o ekološkoj državi Crnoj Gori. Međutim, poslednjih nekoliko godina **obalska i morska područja** bila su **subjekt antropogenog pritiska** koji predstavlja **prijetnju dragocjenim ekosistemima**.

Evidentan je porast prekoračenja mjernih koncentracija PM10 u odnosu na granične vrijednosti i granice tolerancije za zaštitu zdravlja ljudi u Podgorici. U zavisnosti od dalje dinamike izvještavanja o Milenijumskim razvojnim ciljevima, **trebalo bi ozbiljno razmotriti redefinisane ciljnih vrijednosti za 2015. godinu** (0 prekoračenja).⁷

U oblasti energetike, realno je očekivati ostvarivanje zacrtanih vrijednosti u korišćenju obnovljivih izvora energije,⁸ ali u domenu energetske inteziteta nacionalne ekonomije ostaju sljedeći značajni izazovi:

- nepostojanje pouzdanih statističkih podataka i procjena makroekonomskih kretanja
- nepostojanje finansijskih mehanizama i stabilnog okvira za implementaciju mjera energetske efikasnosti nivo svijesti i znanja o energetskej efikasnosti.

Ključni izazovi u realizaciji ciljanih vrijednosti Zadatka 2 za predstojeći period su:

- izrada Studije optimizacije vodovodnih sistema u svim opštinama i njena realizacija,
- stvaranje tehničkih pretpostavki za preuzimanje većih količina vode iz regionalnog vodovodnog sistema u opštinama Crnogorskog primorja,
- kvalitetno rješavanje pitanja vodosnabdijevanja Cetinja,
- stvaranje prostorno-planskih i imovinsko-pravnih pretpostavki za realizaciju projekata izgradnje kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda,
- poštovanje planirane dinamike realizacije pojedinih faza projekta⁹ za opštine Kotor i Tivat, kao i postrojenja u Pljevljima, Cetinju, Bijelom Polju, Beranama i Rožaju,
- završetak izgradnje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Nikšiću, Herceg Novom i Baru do 2015. godine i eventualno zajedničkog postrojenja.

7) Direktivom 2008/50/EC propisano je da se prekoračenjem smatra broj prekoračenja iznad dozvoljenih 35. U tom slučaju vrijednost prikazanog indikatora bila bi 7, a ne 42.

8) Napomena: podaci su dati za 2009. godinu za koju postoje podaci iz inventara emisija GHG gasova, na osnovu zvanične procjene broja stanovnika za 2009. godinu (MONSTAT).

9) od izrade dokumentacije, pribavljanja dozvola, raspisivanja tendera, evaluacije, do završetka projekta

b.8. CILJ 8 OBEZBIJEDITI GLOBALNO PARTNERSTVO ZA RAZVOJ

Crna Gora je u periodu 2007-2010. godine operativno koristila sredstva IPA komponente I i IPA komponente II – Podrška tranziciji i jačanju institucija i Prekogranična saradnja. Dobijanjem statusa kandidata za članstvo u EU, Crna Gora je kvalifikovana za korišćenje svih pet IPA komponenti: komponenta I - **Podrška tranziciji i izgradnji institucija**; komponenta II - **Prekogranična saradnja**; komponenta III - **Regionalni razvoj**; komponenta IV - **Razvoj ljudskih resursa** i komponenta V - **Ruralni razvoj**.

Međutim, **operativno korišćenje fondova EU** za ove komponente **uslovljeno je uspostavljanjem neophodnih struktura i akreditacijom Decentralizovanog upravljanja**, što je za prve četiri komponente planirano u 2012. godini, a za komponentu V do kraja 2013. Do uvođenja decentralizovanog upravljanja, u Crnoj Gori će se implementirati projekti iz prve dvije IPA komponente. S obzirom na to da se Crna Gora nalazi u centralizovanom sistemu upravljanja EU pretpriputnim fondovima, sve aktivnosti koje se tiču tenderskih procedura, ugovaranja i plaćanja za projekte u okviru IPA 2007 – 2010 vršila je Delegacija Evropske unije u Podgorici.

IPA KOMPONENTA I PODRŠKA TRANZICIJI I JAČANJU INSTITUCIJA

U okviru komponente I IPA programa 2007-2010, Crna Gora je dobila podršku u iznosu **112.066.506 €**, koji uključuje i doprinos za finansiranje horizontalnog projekta u oblasti nuklearne bezbjednosti i zaštite od zračenja i TEMPUS i Erasmus Mundus programa, dok je **nacionalno kofinansiranje 73.293.648,00 €** (EU 60%, Crna Gora 40%). Iznos nacionalnog kofinansiranja projekata po programskim godinama znatno je veći od minimalnog propisanog IPA regulativom, zato što pored kontribucija iz Budžeta uključuje i kreditna zaduženja.¹⁰

U strukturi alociranih sredstava, najviše projekata se odnosi na sljedeće oblasti: saobraćaj i životna sredina (infrastrukturni projekti sa značajnim procentom nacionalnog kofinansiranja); pravda, sloboda i **bezbjednost**; **socijalna politika i zapošljavanje, poljoprivreda i ruralni**

10) U okviru ovih IPA programa, u izvještajnom periodu, u toku je realizacija 56 projekata od ukupno 65. Do kraja septembra 2011. godine, veći iznos sredstava već je ugovoren - oko 71%, što ukazuje na efektivno korišćenje sredstava i blagovremeno ugovaranje projekata, i to: IPA 2007- 14 projekata (potpisani ugovori za 99.06% alociranih sredstava, dok je 83.16% sredstava utrošeno, odnosno izvršena plaćanja po osnovu realizovanih aktivnosti); IPA 2008 -16 projekata (potpisani ugovori za 99.57% alociranih sredstava, dok je utrošeno 65.69%); IPA 2009 - 17 projekata (potpisani ugovori za 70,73% alociranih sredstava, dok je utrošeno 38.62%); IPA 2010 – 18 projekata (potpisani ugovori za 19.99% alociranih sredstava, dok je utrošeno 9.18%). U okviru IPA 2011. predloženo je 13 projekata.

razvoj, bezbjednost hrane, slobodno kretanje roba, informaciono društvo i mediji, civilno društvo, pomoć izbjeglicama i interno raseljenim licima.

IPA II KOMPONENTA REGIONALNA I PREKOGRANIČNA SARADNJA

U Crnoj Gori se trenutno sprovodi **69 projekata**, od kojih **36 bilateralnih** (Albanija - Crna Gora; Bosna i Hercegovina - Crna Gora; Hrvatska - Crna Gora i Srbija - Crna Gora), **16 transnacionalnih** (Program Jugoistočna Evropa i Mediteran) i **17 projekata** u okviru **IPA Jadranskog programa** saradnje. Ukupna vrijednost ovih projekata je Euro 10.222.333,52, od čega EU grant iznosi 8.685.486,90.

IPA KOMPONENTA III REGIONALNI RAZVOJ IPA KOMPONENTA IV RAZVOJ LJUDSKIH RESURSA

U okviru pripreme za korišćenje III i IV IPA komponente uspostavljen je institucionalni okvir odnosno imenovan je strateški koordinator i članovi operativnih struktura. U toku je izrada strateških dokumenata kojima su definisane prioritete oblasti podrške za period 2012-2013. Pripremljen je treći, finalni nacrt Strateškog okvira usklađenosti (SCF) i treći nacrt Operativnog programa za III i IV IPA

komponentu. U okviru ovog procesa, organizovano je više javnih konsultacija sa relevantnim akterima (ministarstva, nevladine organizacije, javne ustanove, opštine, sindikati itd.) koji su uključeni u proces izrade ovih dokumenata.

U skladu sa IPA implementacionom regulativom u procesu finalizacije strateških dokumenata je realizovana ex-ante evaluacija za Operativne programe za komponentu III i IV, kao i strateška procjene uticaja na životnu sredinu uzimajući u obzir da se u okviru komponente III planiraju infrastrukturni projekti iz oblasti životne sredine i saobraćaja. Nakon pripreme Strateške procjene na životnu sredinu i realizacije ex-ante evaluacije neophodno je bilo ukloniti nedostatke u okviru Operativnih programa sa ciljem finalizacije ovih strateških dokumenata. Finalizacija strateških dokumenata i usvajanje od strane Vlade Crne Gore očekuje se početkom prvog kvartala 2012. godine. Dinamika pripreme strateških dokumenata je u skladu sa dinamikom uspostavljanja Decentralizovanog upravljanja (DM).

C. OPŠTI STEPEN SPROVEDENOSTI I PREPORUKE

Nakon osamnaest mjeseci od usvajanja Srednjoročnog izvještaja o milenijumskim razvojnim ciljevima u Crnoj Gori, rezultati reformi i unaprjeđenja opšteg stanja na terenu su vidljivi. Prema nalazima ovog, *Prvog godišnjeg izvještaja*, i pored nejednakog napretka u različitim oblastima, **Crna Gora će do 2015. godine uspjeti da ostvari najveći dio nacionalno-definisanih zadataka u okviru Milenijumskih razvojnih ciljeva.**

Međutim, i pored opšteg ohrabrujućeg rezultata, podaci prezentovani u ovom Izvještaju ukazuju na to da je i dalje pred Crnom Gorom važna obaveza da unaprijedi već ostvarena dostignuća i da, kroz kontinuirano praćenje, intezivira napore u ispunjavanju ostalih preuzetih obaveza. Glavna ocjena ovog Izvještaja je da se **najznačajniji izazovi u dugoročnom razvoju Crne Gore** tiču **regionalnih ekonomskih, socijalnih i kulturnih dispariteta, soci-**

jalne isključenosti, vladavine prava i demokratizacije i integrisanja životne sredine u sektorske razvojne politike i strategije.

Negativni efekti globalne ekonomske i finansijske krize istakli su neke od glavnih strukturnih problema Crne Gore i doveli do nedostatka sredstava za jačanje podrške zacrtanim ciljevima, što predstavlja **ključan izazov** sa kojim se Crna Gora kao i svijet suočava u realizaciji njihovoj zacrtanih vrijednosti.

U tom kontekstu, **stimulisanje privrede** nakon izraženog uticaja krize, uspostavljanje dinamičnog privatnog sektora podsticajnog za strana i domaća ulaganja u **kontekstu dugoročnih odrednica i principa održivog razvoja, pravednog i inkluzivnog rasta i dinamičkih strukturnih reformi** biće ključni za ostvarenje svih Milenijumskih ciljeva. Ovo će zahtijevati **ulaganje dodatnih sredstava** u programe **obrazovanja, nauke i istraživanja.**

Stepen ostvarenosti ciljnih vrijednosti po ciljevima sumiran je u sljedećoj tabeli:

CILJ	Već ispunjen u potpunosti	Ispunjen u najvećoj mjeri/ biće ispunjen do 2015. godine	Značajni izazovi u ispunjenju do 2015. godine
Cilj 1		X (najveći izazov predstavljaju smanjenje regionalnih razlika, stope siromaštva u ruralnim oblastima kao i smanjenje stope nezaposlenosti sa trenutnih 19.7% na 9% u 2015. god)	
Cilj 2		X	
Cilj 3			X (Ukoliko se nastavi sa dosadašnjom dinamikom, neće biti moguće ostvariti zacrtane vrijednosti, naročito onih koje se odnose na povećanje učešća žena u izabranim organima vlasti na nacionalnom i lokalnom nivou)
Cilj 4		X (neophodno će biti poboljšanje monitoringa u oblasti vakcinacija)	
Cilj 5	X		
Cilj 6		X (ključno će biti smanjenje stope smrtnosti od kardiovaskularnih bolesti kao vodećeg uzroka umiranja i obolijevanja)	
Cilj 7			X (Ukoliko se nastavi sa dosadašnjom dinamikom, poseban problem za sprovođenje cilja predstavljaju oblast zagađenja iz saobraćaja, energetskog inteziteta kao i smanjenja udjela stanovništva bez pristupa vodi za piće i sanitarnim uslovima)
Cilj 8		X	

c. 1. Preporuke

Kao rezultat trenutne ekonomske situacije, **svi indikatori u okviru Cilja 1 imaju negativan trend, i u 2009. godini su iznad ciljanih vrijednost, što ukazuje na povećani stepen relevantnog i drugih dimenzija siromaštva kao i socijalne nejednakosti.** Naročito su **zabrinjavajući podaci o nejednakom uticaju krize u odnosu na regionalne razlike** (zabilježeno je produblivanje jaza između sjevernog regiona i ostatka Crne Gore) i standarda života u urbanim u odnosu na ruralne oblasti (seosko stanovništvo ima značajno veći rizik siromaštva). Poseban izazov predstavljaju smanjenje stope nezaposlenosti.

Da bi se ostvario CILJ 1, biće nužno da se **osnaže programi za podsticaj zapošljavanja, naročito namijenjenih stanovništvu sjevernog regiona Crne Gore.** Prirodni resursi koje ovaj region posjeduje predstavljaju neiskorišćen i značajan potencijal za podsticanje zelene ekonomije. U tom kontekstu, treba raditi na povezivanju aktivnosti za sprovođenje ciljeva 1 i 7 kako bi se osiguralo otvaranje novih tržišta i radnih mjesta, što bi, samim tim, doprinijelo smanjenju regionalnih razlika i siromaštva. Paralelno sa tim, treba nastaviti rad na **poboljšanju pristupa socijalnoj pomoći najugroženijim grupama društva.**

Polazeći od pretpostavke da će doći do realizacije svih planiranih aktivnosti, očekuje se da će se do 2015. godine **ostvariti Cilj 2.** U sprovođenju zadataka, posebno pažnju

treba obratiti na:

- nužnost nastavka budžetskih ulaganja neophodnih za punu implementaciju definisanih mjera, naročito imajući u vidu neravnomjeran ekonomski razvoj regiona,
- neophodnost kontinuiranog ulaganja u poboljšanje kvaliteta obrazovnih programa,
- neophodnost uključivanja svih aktera obrazovno-vaspitnog procesa za stvaranje uslova za potpuni obuhvat sve djece u Crnoj Gori i njihovo kvalitetno osnovno obrazovanje i vaspitanje, uključujući i djecu iz najosjetljivijih grupa,
- neophodnost veće integracija djece sa posebnim potrebama i djece RAE populacije u obrazovni sistem i razvoja jasnih procedura i definisanje odgovornosti svih aktera sistema, kako bi se informacija o eventualnom napuštanju školovanja djece RAE populacije dobila pravovremeno i u skladu sa tim zakonski reagovalo.

Ostvarenje **Cilja 3,** odnosno postizanje rodne ravnopravnosti je, kao i u najvećem broju zemalja, jedna od oblasti sa najmanje dinamičnim stepenom progres, zbog čega **nije realno očekati da se ovaj cilj ispuni.** Kako bi se što više približila ciljanim vrijednostima za 2015. godinu, od ključnog značaja biće da Crna Gora obezbijedi:

- nastavak programa za unaprjeđenje položaja žena u

- društvenom i političkom životu,
- b) postići da žene koje su bile na izbornim listama saglasno Zakonu o izboru poslanika i odbornika ostanu na pozicijama u lokalnim ili državnim parlamentima, odnosno da se prilikom eventualne zamjene poslanica ili odbornica na njihovom mjestu ponovo nađe žena,
- c) nastavak izgradnje kapaciteta institucionalnih mehanizama i
- d) uvođenje rodno senzitivnih budžeta.

Kao što se iz priložene tabele vidi, već sada, Crna Gora je **ostvarila Cilj 5**, koji se odnosi na stopu smrtnosti majki, ali izazov ostaje da se održi i unaprijedi postojeće stanje što je u direktnoj vezi sa uslovima života. Ostala **dva cilja vezana za unaprjeđenje zdravstva (cilj 4 i 6) realno su ostvariva do 2015. godine**, što će zavisiti značajno i od opšte socialno-ekonomska situacije.

Ključna preporuka za realizaciju **Cilja 4** je **poboljšati monitoring vakcinacije** (uključiti i privatni sektor kako bi prikaz bio realan).

Cilj 6 biće **moгуće realizovati** ukoliko:

- a) se u realizaciju **uključе** pored zdravstvenog sektora i **ostali Vladini resori**, budući da zdravlje treba da bude prioritet svih politika,
- b) se bude aktivnije i više radilo na **unapređivanju zdravstveno vaspitnih programa** i omogućilo stanovništvu da prihvati **ponašanje** koje je **u skladu sa zdravim stilovima života**,
- c) **ulože dodatni naponi i finansijska sredstva** u prevenciji i kontroli hroničnih nezaraznih bolesti.

Kao zemlja izuzetnog predionog i biološkog diverziteta, što predstavlja njenu najznačajniju komparativnu prednost, Crna Gora se **kao jedna od najbrže rastućih turističkih destinacija** suočava sa **velikim pritiscima na životnu sredinu**. Iako jedan **veliki dio mjera će biti ispunjen, najveći izazov** u ostvarenju ovog Cilja biće **rješavanje mjera iz Zadatka 2** koje se odnose na umanjenje udjela stanovništva bez pristupa vodi za piće i sanitarnim uslovima, što uključuje i prečišćavanje otpadnih voda. Imajući u vidu da je Crna Gora ekološka država, u narednom periodu biće nužno da se sprovedu sljedeći koraci kako bi se što bliže ispunio **Cilj 7**:

- a) **promovisati održivo korišćenje prirodnih resursa**,
- b) raditi na promovisanju primjene **čistijih tehnologija**,
- c) uspostaviti metodologiju i mjere **za praćenje i očuvanje** morskog i obalnog biodiverziteta i **zaštitu** rijetkih i ugroženih staništa i vrsta,
- d) **raditi na očuvanju morskih i obalnih ekosistema** na različitim nivoima (lokalnom, regionalnom i globalnom) i osigurati da projekti kao što je „Katić“ budu **ponovljeni na drugom zaštićenim**

- područjima u moru** duž crnogorske obale,
- e) uložiti dodatni napore za **smanjenje emisija iz saobraćaja**, kako bi se postigle zacrtane vrijednosti koncentracija PM10 u narednom četvorogodišnjem periodu.
- f) stvoriti **prostorno-planskih i imovinsko-pravnih pretpostavki** za realizaciju projekata **izgradnje kanalizacione mreže** i postrojenja za **prečišćavanje otpadnih voda**,
- g) **ostvariti planiranu dinamiku** realizacije projekata iz oblasti **upravljanja otpadnim vodama** i njeno usklađivanje sa utvrđenom dinamikom trošenja sredstava obezbijedenih iz fondova Evropske unije (IPA),
- h) **realizovati projekte i implementaciju** donesene **regulative** u oblasti **energetike i životne sredine**, kao i više aktivnosti i bržu realizaciju projekata nego što je trenutna praksa.

U periodu koji pokriva ovaj Izvještaj, Crna Gora je dobila status kandidata za članstvo u Evropsku uniju kao i uslovni datum početka pregovora, što znači da se sve više okreće evropskim fondovima za sprovođenje strateških ciljeva razvoja. **Evropska orijentacija** vidna je u okviru realizacije **Cilja 8**, za čije će uspješno sprovođenje **ključni izazov** u narednom periodu biti **formiranje neophodnih struktura za korišćenje preostalih IPA komponenti i akreditacija decentralizovanog upravljanja**.

Ključni pravac u ispunjenju svih osam ciljeva je **nastavak dalje harmonizacije nacionalnog zakonodavstva s EU legislativom**, što svakako potvrđuje **međuzavisni karakter osam Milenijumskih ciljeva** i potrebu njihovog integralnog sagladavanja i holističkog pristupa njihovom rješavanju, čemu je Crna Gora posvećena. Dodatno, **Crna Gora će ostati posvećena da u budućem sprovođenju svih Milenijumskih ciljeva osigura njihovo integralno sagledavanje i integrisan pristup njihovom sprovođenju**.

